

ZÁZRAKY V SRDCI EURÓPY

K 25. výročiu Slovenskej republiky a 100. výročiu vzniku
Československa

Dámy a páni, dovoľte mi, aby som sa v úvode srdečne poďakoval Friends of Slovakia za pozvanie vystúpiť s prednáškou o ceste Slovenska k slobode tu, v Centre Woodrowa Wilsona. Osobitne ďakujem a pozdravujem pána Theodore E. Russella, prvého predsedu Priateľov Slovenska a prvého veľvyslanca USA na Slovensku.

Zároveň mi dovoľte pozdraviť aj vás všetkých - priateľov Slovenska, ale aj Českej republiky tu, v USA. Dnes budeme hovoriť o Slovensku, ale aj v Československom kontexte, keďže si pripomíname nielen 25 rokov SR, ale aj 100. výročie vzniku Československej republiky.

Počas svojho politického života som si zvykol, že v USA vystupujeme neraz spoločne - politická reprezentácia Slovenska a Čiech. Počas summitu NATO ma prezident Havel pozval na galavečer, venovaný českej diaspóre. 10. výročie pádu Berlínskeho múru sme si pripomenuli v Bielom dome stretnutím s prezidentom Clintonom, spolu s vtedajším premiérom Milošom Zemanom. Mnohé podujatia organizovali naše ambasády spoločne, najmä vďaka skvelej spolupráci veľvyslancov Bútoru a Vondru. Spomínať na tieto udalosti, ale aj premýšľať o ceste, ktorou naše národy za uplynulých sto rokov prešli, je preto pre mňa veľmi peknou a veľmi silnou emóciou. Chcem sa za túto emóciu, ale aj poctu pred vami prehovoriť, poďakovať.

Dámy a páni! 21. apríla 1990 Praha zažívala nevšedné chvíle: československý prezident Václav Havel vítal pápeža Jána - Pavla II. Vítal ho slovami: "Neviem, či viem, čo je to zázrak. Napriek tomu sa odvažujem povedať, že som v tomto okamihu účastníkom zázraku - človek, ktorý bol ešte pred šiestimi mesiacmi zatýkaný ako nepriateľ svojho štátu, víta dnes ako jeho prezident prvého pápeža v dejinách katolíckej cirkvi, ktorý vstúpil na pôdu, kde tento štát leží."

Milí priatelia! Keď sa obzriem na cestu, ktorou prešli Slováci a Česi za uplynulých 100 rokov, chce sa mi spolu s Václavom Havlom povedať:

neviem, či viem, čo je to zázrak. Napriek tomu sa odvažujem povedať, že to, čo sme na tejto ceste prekonalí a dosiahli, Česi aj Slováci, je skutočný zázrak. Napriek všetkým dôsledkom prvej svetovej vojny, napriek všetkým detským chorobám mladého štátu - povojnovej Československej republiky, napriek všetkým príkoriaťm druhej svetovej vojny, napriek všetkým hrôzám fašizmu a komunizmu, napriek brutálnej normalizácii po okupácii v roku 1968, napriek všetkým ťažkostiam transformačného obdobia po Nežnej revolúcii, napriek rozpadu spoločného štátu a vzniku samostatnej SR a ČR, **napriek tomu všetkému sme dnes - tak Slováci, ako aj Česi - rovnoprávnymi, rovnocennými, plne emancipovanými členmi NATO, EÚ, ako i celého vyspelého medzinárodného demokratického spoločenstva.** Slovensko i Česko sú otvorené krajiny so stúpajúcou životnou úrovňou svojich občanov, blížiacou sa úrovni najvyspelejších štátov. Naše krajiny sa tešia rešpektu okolitého sveta. Aj preto, že sme zvládli úlohu predsedáť Európskej únii, že dokážeme rozvíjať regionálnu spoluprácu vo formáte V4, že odovzdávame svoje skúsenosti z prístupového procesu a reforiemi takým krajinám, ako bolo Chorvátsko, ako sú krajiny západného Balkánu, či Ukrajina. Slovenko a Česko sa tešia rešpektu medzinárodného spoločenstva aj preto, že napriek rozpadu spoločného štátu sme si dokázali aj potom pomáhať. Zdá sa mi, že vzťahy medzi Slovákmi a Čechmi sú v týchto časoch také dobré, ako azda v histórii ešte nikdy neboli. Česi si dokonca za predsedu vlády naposledy vybrali Slováka... no povedzte - nie je to zázrak? :) :)

Pravda, nie vždy sme kráčali vedľa seba - Česi a Slováci - rovnakým tempom, či rovnakým smerom. My, Slováci, sme si tu našu cestu trochu skomplikovali. Bolo tomu tak najmä v období po rozdelení Československa a vzniku našich dvoch štátov. Kým Česi pokračovali v reformách, v modernizácii a transformácii, o Slovensko sa pokúšala recidíva. Až natoľko, že Madeleine Albright označila v roku 1997 Slovensko za čiernu dieru Európy. Kým Česko, spolu s Maďarskom a Poľskom vstúpilo do NATO v roku 1999, Slovensko bolo z integračných procesov vylúčené. V čase, keď naši susedia boli prijímaní do NATO, krátko po úspešných voľbách v roku 1998, som prvýkrát navštívil prezidenta USA. Na záver môjho stretnutia som požiadal prezidenta Clintona, aby Slovensko dostalo šancu na reparát. Že aj my chceme vstúpiť do NATO. Prezident Clinton mi odvetil, že sme zmeškali vlak a že sme zostali sami. Argumentoval som, že do NATO chcú vstúpiť aj Slovensko a pobaltské štáty - Litva, Lotyšsko a Estónsko. Prezident reagoval vetou:

Toto Rusko nikdy nedovolí! O päť rokov neskôr, 29.marca 2004, Slovensko, spolu s pobaltskými štátmi, ako aj Rumunskom a Bulharskom vstúpili do NATO. A ja som mal tú česť na trávniku pred Bielym domom, vedľa prezidenta Busha, prehovoriť v mene nových členských krajín. Nebol to zázrak?

Áno, po voľbách v roku 1998 Slovensko prechádzalo ťažkou, trnistou cestou hlbokých reforiem. S rozpadom komunistického bloku i Sovietskeho zväzu sa rozpadol aj mohutný slovenský zbrojný priemysel. Krachovali viaceré bane, pred krachom sa ocitli mohutné železiarne na východe republiky, ktoré zamestnávali vyše 20 tisíc ľudí. V najťažšom období dosahovala nezamestnanosť 20 %, v niektorých regiónoch aj 30 %. Naše devízové rezervy sa blížili k nule. Minister financií si pred voľbami v roku 1998 požičiaval za úrok 28 %. Slovensko trpelo nielen deficitom demokracie, vyčíňaním mafií, absenciou zahraničných investícií, ale bolo tiež ekonomicky rozvrátené. Avšak už v roku 2004, po piatich rokoch bolestivých, ale neobyčajne úspešných reforiem, označil New York Times Slovensko za ekonomického tigra Európy. Americký koncern US STEEL urobil z našich železiarní najprogressívnejšiu továreň celého svojho koncernu. Slovensko už nevyrába tanky, ale vyrába najviac osobných automobilov v prepočte na jedného obyvateľa na celom svete. Miera nezamestnanosti je nižšia ako 6 %. Nie je to zázrak?

Vážení prítomní! Slováci a Česi majú byť na čo hrdí. Najmä na svoju odolnosť a vytrvalosť. Ale aj na svoju vieru, ktorá nám pomáhala aj v tých najťažších časoch. Mali sme skvelé politické osobnosti, akými boli prezidenti Masaryk a Havel na jednej strane, alebo Štefánik či Hodža na strane druhej. Mohli sme sa však opierať aj o duchovné osobnosti uplynulého storočia, akými nepochybne boli kardináli Beran a Tomášek na jednej strane, či kardinál Korec alebo biskup Gojdič na strane druhej. Aj vďaka takýmto ľuďom sme sa odvážili snívať. Keď 17. novembra 1990, rok po Nežnej revolúcii, prezident Bush starší navštívil Prahu, bol som dojatý. Ale aj trochu smutný. Pretože neprišiel aj do Bratislavy. Pamätám sa - hoci som sa politiky v tom čase ledva dotýkal - ako som zatúžil vidieť raz amerického prezidenta aj na Slovensku. Celé roky som s otcom počúval zakázaný Hlas Ameriky. Neustále sme boli Amerike vďační za to, že nad nami, ľuďmi za železnou oponou neláme palicu a Ronald Reagan bude naším hrdinom navždy. Preto tá túžba. Pripadá mi to dodnes ako sen: necelých 15 rokov po tom, čo jeho otec ako prezident USA navštívil Prahu, pricestoval do Bratislavy jeho syn,

prezident USA George Walker Bush! A ja som ho vítal ako slovenský premiér na preplnenom Hviezdoslavovom námestí v Bratislave. Nebol to zázrak?

Dámy a páni! Nepripomínam tieto skvelé príbehy slovenskej a českej histórie ostatných rokov preto, aby som prekryl naše prehry, alebo zlyhania. Nepripomínam ich ani z púhej nostalgie, ale najmä preto, aby sme sa povzbudili a nachádzali inšpiráciu, motiváciu a potom aj silu a energiu do ďalších zápasov a výziev, ktorým čelíme v súčasnosti. Hovorím o skvelých milníkoch našej histórie aj preto, aby sme si dnes, 100 rokov po vzniku Československa naplno uvedomili, akým šťastným a správnym bolo úsilie Masaryka, Beneša, Kramára, Švehlu, Štefánika, Hlinku, Hodžu, či Šrobára a ich súčasníkov, o vznik Československého štátu. Poviem to jednoducho a priamo: **vznik Československeho štátu bol požehnaním najmä pre nás, Slovákov**. Nie som historik, ani etnograf. Nie som sociológ, ani antropológ. Som bežec. Tak si dovoľm povedať, že máloktorý národ dokázal na svojej historickej púti tak rýchlo bežať, tak dynamicky sa rozvíjať, ako sa to podarilo za uplynulých 100 rokov práve nám, Slovákom! Nesmierny, zásadný podiel na tomto rozvoji má naše vzájomné spolužitie s Čechmi. Či už pod Československou, alebo európskou strechou. Veľmi si želám, aby sme my, Slováci, inšpirovaní týmto významným jubileom, urobili ešte jeden krok, ktorý sme mali urobiť už dávno a ktorý urobiť treba: **vyhlásiť 28. október za štátny sviatok aj Slovenskej republiky!**

Milí priatelia! Zakladatelia československej štátnosti mali víziu, kvôli ktorej sa o túto štátnosť usilovali. Verili v hodnoty, o ktoré túto štátnosť opierali. Mali plán, ako túto štátnosť rozvíjať. Mali aj vôľu tento plán presadzovať. A mali tiež morálku, vďaka ktorej dokázali prinášať obeť, potrebné na uskutočňovanie tohto plánu. Historický vývoj, ako i súčasnosť, to preukazujú. Dnes žijeme - Česi aj Slováci - v zjednotenej Európe. Po eufórii z veľkého rozšírenia - tak NATO, ako aj EÚ - nás prekvapila bezprecedentná, globálna finančná a ekonomická kríza. Po nej, v roku 2015 nás zaskočila mohutná imigračná vlna. EÚ prvýkrát od svojho vzniku stráca svoj členský štát - UK. Slovo *enlargement* nahradil výraz *Brexit*. Od roku 2001 čelíme mohutnému medzinárodnému terorizmu. Sýria trpí v bezprecedentnom rozmere. V EÚ, ale aj v USA, časť politickej elity spochybňuje princípy a perspektívu liberálnej demokracie. Rusko anektovalo Krym, destabilizovalo Donbas a rozohralo dezinformačnú, propagačnú a hybridnú vojnu globálnych

rozmerov. Rusko rozohralo novú studenú vojnu. A aby toho nebolo málo - vzťahy najpevnejších spojencov, EÚ a USA, dostali trhliny, ktoré nikto nepredpokladal. Niet preto aktuálnejšej a dôležitejšej otázky, akou je vízia budúcnosti transatlantického spoločenstva. Iste, zaujímavé a nie iba radostné veci sa odohrávajú aj na Slovensku, či v Čechách. Avšak kľúčové, rozhodujúce je a bude aj pre nás, Slovákov a Čechov to, ako sa bude rozvíjať Európsky projekt a projekt transatlantického spoločenstva.

Obe strany - tak EÚ, ako i USA, sú zaskočené vývojom v posledných rokoch. Čím to je, že ľudia volia neštandardné strany, že sa odvracajú od establišmentu, že bujnie populizmus, cynizmus a egoizmus? Zdá sa mi, že hlavný problém spočíva v zlyhávaní politických elít posledných rokov. Namiesto potrebných reforiem sa politické elity uchýľovali stále viac k nereálnym sľubom. Pretože reformy temer vždy krátkodobo bolia, kým nereálne sľuby prinášajú volebné efekty okamžite. A tak sa na oboch stranách Atlantiku začala presadzovať politika typu *over-promising, and under-delivering*. Avšak ľudia začali pociťovať stále viac, že splácať hypotéku je ťažšie a ťažšie, že reálne príjmy - najmä príslušníkov strednej triedy, či pracujúcich mladých rodín nekorešpondujú s vykazovanými číslami o globálnom hospodárskom raste. Miléniová generácia pociťuje viac úzkosť, než optimizmus. A rodičia týchto mladých ľudí veria stále menej v úspech svojich detí. Ak k tomu pridáme obavy z nekontrolovanej globalizácie, mohutného technologického rozvoja, ale aj nekontrolovanej a nezvládanej imigrácie, fenomény tejto doby - populizmus, revolta a antiestablišment - sa pochopiť dajú.

Človek sa teda logicky pýta: ako z toho von? Myslím, že odpoveď nenájdeme v ekonomických učebniciach, či bezpečnostných príručkách. Myslím, že východisko nenájdeme v zavádzaní nových taríf, ani v stavaní ochranných plotov okolo našich krajín. Ale ani v spoliehaní sa na to, že všetky problémy sveta vyrieši Amerika. A my - ostatní - jej to v lepšom prípade láskavo dovolíme, v horšom ju za to budeme ešte aj kritizovať.

Áno, východisko môže spočívať iba v návrate k overeným univerzálnym hodnotám a morálke. Tento návrat je potrebný v politike, médiách, verejnom, ale i rodinnom či osobnom živote. U nás, v Európe, je hlavnou výzvou obnoviť jednotu vo vnútri EÚ a preberať stále väčšiu zodpovednosť nielen za svoju prosperitu, ale aj svoju bezpečnosť. EÚ

potrebuje viac vzájomnej spolupráce, ale aj vnútornej konkurencie. Princíp subsidiarity pri delegovaní a správe kompetencií by sme mali nielen deklarovať, ale aj vykonávať. Potom bude menej regulácie, menej nariadení i byrokracie. Je treba obmedziť priestor pre tých národných lídrov, ktorí neraz vlastné zlyhania pripisujú európskym inštitúciám.

Myslím, že nastal čas na zmysluplný európsky federalizmus. USA môžu pre tento projekt slúžiť ako inšpiratívny model. A Slovenko i Česko by mali využiť šancu byť protagonistami takéhoto európskeho federatívneho modelu. My, Slováci i Česi máme s tzv. federáciou svoju skúsenosť. Tá skúsenosť hovorí, že 'federácia', budovaná alebo presadzovaná zhora nadol, veľké šance na životaschopnosť a udržateľnosť nemá. EÚ je však budovaná opačným smerom - zdola nahor. Členské štáty by mali centrálnej úrovni zveriť kompetencie v štyroch oblastiach: v zahraničnej politike, bezpečnosti, spoločnej mene a jednotnom trhu. Všetky ostatné oblasti by mali byť ponechané (alebo vrátené) do správy členskými štátmi takejto federácie. EÚ by si mala voliť svojho prezidenta v priamych voľbách. Takto by EÚ dokázala nielen hovoriť jednotným hlasom v zahraničnej politike, ale najmä by bola schopná prijímať rýchlejšie a efektívnejšie rozhodnutia.

EÚ sa rozhodla pre Európsku obrannú úniu. Práce na tomto projekte je potrebné zásadne urýchliť, aby EÚ preberala stále viac zodpovednosti za svoju obranu a bezpečnosť, najmä vo vzťahu k svojmu susedstvu (Rusko, Blízky východ, Afrika). Tento projekt nesmie byť náhradou, či konkurenciou NATO. Naopak - tento projekt musí byť budovaný ako silnejší, rovnocenný pilier transatlantickej osi. Jeho súčasťou musí byť európske angažmá v krajinách, kde si legitímne zvolené vlády nevedia rady s terorizmom a v krajinách, ktoré sa kvôli vnútorným nepokojom a terorizmu stávajú zdrojom utečeneckých vln. Takýto projekt prospeje zlepšeniu vzťahov medzi EÚ a USA a posilneniu transatlantického spojenectva.

Transatlantické spojenectvo bolo v poslednom čase poznamenané nielen problémami na našej, európskej strane. Tieto vzťahy boli poznamenané aj zmenou základnej paradigmy na strane USA, a to po ostatných prezidentských voľbách. Ak prístup *America first* znamená protekcionizmus, uvaľovanie nových taríf na dovážaný tovar, uzatváranie sa pred okolitým svetom, izolacionizmus - tak toto nie je zmena k lepšiemu. Áno, EÚ musí preberať stále väčší diel zodpovednosti za svoju vlastnú obranu a ochranu. O tom niet pochyb. Rovnakodokážem

pochopiť nespokojnosť americkej administratívy s vývojom obchodnej bilancie USA. Takúto nespokojnosť je však treba riešiť vzájomnými rokovaniaми, nie jednostrannými rozhodnutiami. Prijímať jednostranné rozhodnutia, uzatvárať sa, izolovať sa, najmä vo vzťahu k EÚ, je nemúdre geopoliticky, ale aj z princípu. Aj taká veľká a mocná krajina, akou sú USA, potrebuje priateľov a spojencov. Pre USA celkom prirodzene nemôže existovať silnejší a dôveryhodnejší, perspektívnejší spojenec, než akým je EÚ.

Po 11. septembri som sa ako slovenský premiér rozhodol zabehnúť maratón v New Yorku. Chápal som to ako výraz solidarity Slovákov s utrpením, ktoré USA aktuálne prežívali. V predvečer maratónu som navštívil hasičskú stanicu na dolnom Manhattane. Aj tamojší hasiči dňom a nocou zachraňovali všetko, čo sa ešte zachrániť dalo, najmä ľudské životy. Na stanici ma čakala skupina hasičov, ktorí mali práve po službe. Privítal ma hasič so slovenskými koreňmi i slovenským menom: Denis Warchola. Jeho brat Michael zahynul v službe, keď pomáhal obetiam katastrofy a hasil požiar na Ground Zero. Bol v službe posledný deň pred svojím odchodom do dôchodku. Zažíval som skutočne pohnuté chvíle. Dvor hasičskej zbrojnice bol pokrytý obrovskou slovenskou štátnou vlajkou. Zariadenie stanice bolo skromné, ale veľmi útulné.

Povedal som chlapom, že sa tam cítim ako na inej stanici, tej mojej, železničnej. V malebnom slovenskom mestečku Kežmarok, kde som kedysi slúžil ako výpravca vlakov. Na to prehovoril druhý hasič.

Mohutný chlap, vysoký možno aj 2 metre. Povedal mi, že nikdy počas svojho života nevycestoval mimo USA. Ba nikdy neopustil samotný New York. Že celý život žil v presvedčení, že on nikoho mimo New Yorku nepotrebuje. Žil v presvedčení, že si vystačí sám. So svojou partou z hasičskej stanice a s New Yorkom. "Ako hlboko som sa mýlil", povedal mi. "Potrebujeme vašu pomoc, vašu solidaritu. Veľmi sme Vám vďační za to, že ste prišli. A že budete bežať aj za Michaela a za nás ostatných".

11.september zmenil pohľad tohto Američana na život. Pochopil význam a silu priateľstva a spojenectva. Skutočné priateľstvo a spojenectvo sa nemeria peniazmi, tarifami, ba ani počtom tankov, či stíhačiek. Skutočné priateľstvo sa meria konkrétnymi činmi a lojalitou. V dobrých časoch, ale najmä v ťažkých časoch. Aj preto som sa ako premiér prihlásil ku koalícii ochotných, teda k vojenskému zásahu spojencov v Iraku v roku 2003. Aj preto sme tam poslali slovenských vojakov. Nežiadali sme dôkazy, nehľadali sme tam zbrane hromadného

ničenia. Išli sme tam preto, lebo USA a UK prijali vážne rozhodnutie. A my sme ich spojenci.

Dámy a páni, milí priatelia! Významné výročia Československej, ako i Slovenskej a Českej štátnosti si pripomíname v zložitých časoch. V časoch, keď atómových zbraní vo svete skôr pribúda, ako ubúda. Rovnako, ako zmrazených konfliktov. Keď mnoho ľudí uteká pred násilím a opúšťa svoje domovy. Keď sa z chudoby chcú vymaniť milióny ľudí z Afriky, Ázie i Latinskej Ameriky. A preto migrujú. Keď nielen zimy, ale aj letá bývajú stále teplejšie. Keď klimatické zmeny spôsobujú veľké katastrofy. Keď sociálne médiá 'povýšili' slobodu na eldorado *fake news*. Keď štvrtá priemyselná revolúcia hrozí nahradiť ľudskú starostlivosť robotom. Keď Čína chce byť garantom nielen voľného obchodu, ale aj svetového mieru. Keď kleptokracia a arogancia moci v Rusku ničí nielen vnútornú pluralitu, ale tiež vyvoláva novú konfrontáciu. Napriek tomu všetkému som optimistom. Som optimistom, lebo verím v silu ľudského ducha a dobro. Pretože verím, že kde je vôľa, tam je cesta. Pretože dôverujem tradičným univerzálnym hodnotám na čele so slobodou. A verím v silu Západu presadiť sa v globálnej konkurencii. Pravdu mal jeden nemecký priateľ, ktorý vyhlásil, že ani Čína, ani Rusko nemôžu dať svojim občanom to, čo dáva Západ: slobodu. Sloboda je hodnotou aj preto, že umožňuje súťaž. A súťaž posúva človeka i spoločnosť. Dopredu a vyššie. Nech sa darí našej vlasti, Slovenskej republike, nech sa darí aj našim bratom Čechom, nech sa darí EÚ i USA, ako i nášmu transatlantickému spoločenstvu!